

*Жумабаева Д.С.***КОЛЛЕДЖДЕРДЕ ТОГОЛОК МОЛДОНУН «КЕМЧОНТОЙ» ПОЭМАСЫН
ОКУТУУДА КЕЙС-СТАДИ УСУЛУН КОЛДОНУУ***Жумабаева Д.С.***ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА КЕЙС-СТАДИ В ИЗУЧЕНИИ ПОЭМЫ
«КЕМЧОНТОЙ» ТОГОЛОКА МОЛДО В КОЛЛЕДЖАХ***D.S. Jumabaeva***USE OF THE CASE-STUDI METHOD IN TEACHING THE POEM BY
TOGOLOK MOLDO «KEMCHONTOI» ON COLLEGES**

УДК: 82.0 (377.5)

Бүгүнкү ааламдашуунун шарттарында өлкөбүздүн колледждеринде студенттерге билим берүүдө жаңыча усулдар менен окутуу жолго коюлду. Бул сабактын студенттер үчүн кызыктуу, мазмундуу жана түшүнүктүү болушуна шарт түзөт. Автор сабакта мыкты усулдарды колдонуу менен эң жакшы натыйжага жетсе болот деп эсептейт. Макалада кыргыз элинин акындар поэзиясынын көрүнүктүү өкүлү Тоголок Молдонун «Кемчонтой» поэмасын окутуу жөнүндө айтылган. Алгач сабакта автор жөнүндө маалыматтын толукталышы да маанилүү деп эсептейт. Автор колледждерде акындар поэзиясынын өкүлү Тоголок Молдонун бул атактуу чыгармасын этнопедагогикалык негизде окутуу жөнүндө айтып, кейс-стади усулу менен окутууну сунуш кылган. Кейс усулу менен сабак өтүүдө окуучулар көйгөйлөрдү чечүүнүн жолдорун издеп, өз алдынча тыянак чыгара алууга жетишет. Кейстерди пайдаланууда окуучуларда жашоодо кездешкен көйгөйлөрдү өз алдынча чече билүү көндүмү калыптанат.

Негизги сөздөр: ааламдашуу, төкмө акын, окутуу, кыргыз акыны, усулдар, этнопедагогикалык, анализ, акыл, чечим, тагдыр.

В условиях глобализации идёт бурный процесс обучения с новыми методами в колледжах нашей страны. Это обуславливается тем, что урок будет более интересным, значимым и понятным для студентов. Автор считает, что с использованием отличных методов можно добиться хорошего результата. В статье рассказывается о преподавании поэмы «Кемчонтой» видного представителя кыргызской поэзии Тоголок Молдо. Автор считает важным дополнение информации об авторе в начале урока. Автор рассказывает об обучении известного произведения представителя акынской поэзии на этнопедагогической основе в колледжах и предлагает обучение методом кейс-стади. В обучении с методом кейсов учащиеся ищут пути решения проблем, могут самостоятельно сделать выводы. При использовании кейсов у студентов будет сформирован навык решения проблем самостоятельно.

Ключевые слова: глобализация, импровизатор, обучение, кыргызский акын, методы, этнопедагогический, анализ, ум, решение, судьба.

Today in the conditions of globalization, new methods of college students in the country in terms of education and training was performed. Students interested in this course, is the basis for a meaningful and understandable. Author study the best methods and believes that the best results can be achieved. The article describes the teaching of a poem about Kemchontoi of a prominent representative of Kyrgyz poetry Togolok Moldo. The author tells about the training of the famous works of a representative of the Akyn poetry on an ethnopedagogical basis in colleges and offers case-study. Case method of teaching students to find solutions on their own will be able to conclude. Case method of teaching students to find ways of solving problems and are able to conclude on their own.

Key words: globalization, Improvisation, Training, Kyrgyz poetry, methods, ethnopedagogical, analysis, mind, decision, fate.

Эгемен Кыргызстанда жашап жатып, эршен тартып эр болор, эл-журтка телегейи тең болор, илим-билимге сугарылган, жүрөгүндө Мекенге, эл-жерине болгон өлчөөсүз сүйүүсү бар, адамдарга жакшылык кыла билген, адамгерчиликтүү, мыкты инсанды тарбиялоо биздин башкы милдетибиз болуп калууда. Ошону менен бирге эле республикабыздын гүлдөп өнүгүшү үчүн компетенттүү кадрларды даярдоо, эртеңки күнү Мекендин жүгүн көтөрөр эр-азаматтарды «Ата-Журту үчүн чагылганга айланганга даяр» уулдарды жана кыздарды дүйнөдөгү башка өнүккөн өлкөлөрдөгү өзүндөй инсандар менен ат салыша тургандай деңгээлине чыгаруу учурдун талабы экендигин ар бирибиз түшүнүп калдык.

Туура, бүгүн ааламдашуу процесси жүрүп жатат, биз анын шарданынан четте кала албайбыз. Албетте, бүгүн интернеттин өнүккөн заманы, андан четтей албайбыз. Бирок келечекте Кыргызстанды өнүктүрөр, мамлекеттин коомдук-саясий, экономикалык жана руханий өнүгүүсүн камсыз кыла турган

азыркы жаш муундардын көз карашын, баалуулуктарын карап көрөлүчү, арт жагыбызды терең ойлонуп карасак, элибиз тарыхый өнүгүү жолунда не бир акылман сөздөрдүн, керемет адабий дөөлөттөрдүн, «Манас» эпосундай дүйнөлүк казынадагы көөхарларынын» ээси экен. Ошондуктан кайра эле суу ичкен кудугубузга баш багып, калкыбыздын көркөм дөөлөттөрүнөн, улуттук идеяларынан ой өрүшүн алууга мезгил жетти деп ойлойбуз. Мындай ой-пикирлерди эне тили жана адабиятынын күңгөйтескей маселелери боюнча омоктуу ойлорун ортого салган окумуштуу агайларыбыз А.Муратов, С.Байгазиев, С.Рысбаев, Н.Ишекеев белгилеп келе жатышат.

Кыргыз элинин руханий асыл ойлорун кылымдар бою багып келген эл акындарынын этнопедагогикалык ойлорун азыркы муунга сиңирүү, андан ары улантып кетүү үчүн тарбиялап чыгуу да маанилүү иштердин бири. Колледждерде кыргыз адабиятын окутууда эл акындарынан улуу акын Тоголок Молдонун чыгармаларына кеңири орун берилген. Учурда улуу акыныбыздын чыгармаларын окутууга бир топ көңүл бөлүнүп, окуу-усулдук материалдар менен толукталууда. Бул темага кайрылуудан мурда өткөн кылымга бир аз серп салып өтөлү.

Тоголок Молдонун чыгармаларын окутуу боюнча «Эл агартуу» журналында (мурунку «Мугалимдерге жардам» журналы) У.Алыбаевдин макаласы жарык көрөт [1, 6]. Анда автор эл акындарынын чыгармалары аркылуу окуучуларды патриоттуулука тарбиялоонун бир топ идеяларын киргизген. Ошол мезгилдеги аты дүңгүрөп турган СССР деген чоң мамлекеттин курамында күн кечирип жаткан биздин мамлекетте мекенчилдикке тарбиялаган, согуштан кийин эл-жерин фашисттер өндүү баскынчылардан коргоого арналган макаланын чыгышы заман талабына ылайыктуу десек жаңылбайбыз. «Бирок көлөмдүү материалда тигил же бул көркөм фактыларга карата адабий-коомдук сыпаттоо артыкчылык кылып, окуучуларга патриоттук сезимин сиңирүүнүн реалдуу формалары, каражаттары, ыкмалары арткы планга жылып кеткендей сезилет» [1, 16]. Автордун бул пикиринен өткөн кылымдын тээ алыскы 50-жылдарында кыргыз мектептеринде эл акындарынын чыгармаларын окутуунун көйгөйлөрү айтылып, толук болбосо да, кыргыз адабиятын окутуу усулунда азыноолак кеп козголгонун байкоого болот.

Бүгүнкү күндө улуу акын Тоголок Молдонун

чыгармаларын окутуу боюнча бир топ изилдөөлөр жүргүзүлүп жатат. Ж.Т. Ибраимованын «Тоголок Молдонун чыгармаларын интерактивдүү окутуу жана анын жолдору» деген макаласында интерактивдүү окутуунун артыкчылыктарын санап келип, андан ары улуу акындын кошокторун («Дыйкандын аялынын кошогу»), «Устанын аялынын кошогу», «Калемгердин аялынын кошогу»), арман ырларынын («Кыз Мактымдын арманы», «Чалга берген кыздын арманы») окутулушун тариздеп берген [2, 198].

Колледждерде эл акындарынын чыгармаларын өтүү менен студенттердин сөз байлыгын өстүрүүгө жана элдик казына болгон поэмалардын асыл идеяларына сугарууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Сабактын башында Тоголок Молдо өз заманынын алдыңкы көз караштагы билимдүү инсаны болгондугун, Совет бийлиги анын эмгегин баалагандыгын, Москвада орден тагынгандыгын, акын бактылуу турмушту көргөндүгүн эскерте кетүү ашыкчалык кылбайт. Тоголок Молдонун 150 жылдыгына карата уюштурулган эл аралык илимий-практикалык конференцияда окумуштуу С.Байгазиевдин: «Тоголок Молдонун чыгармалары Кыргызстандын гана масштабында эмес, жалпы эле түрк цивилизациясынын ири фигурасы экенине, о.э. акындын чыгармалары дүйнөлүк маданияттын, адеп-алхактын булагы экенине ынандым» [3], - деп айтканы улуу акыныбыздын чыгармаларындагы мыкты окуп-үйрөнүүбүзгө шарт түзөт деп ойлойбуз.

Илгери өтө акылдуу, алысты көрө билген көрөгөч адамдарды «көкүрөгү тунук» деп коюшкан. Мындай адамдар бат эле чиеленген суроолорго жооп таап, айласыз абалдан да элин куткарып алыпчыгып кете алган. Тоголок Молдо дал ушундай «көкүрөгү тунук» адам болгон. Алысты, келечекти көрө билгени үчүн кол жазмаларын куржунга салып, кайда барса ала жүргөн. Акын жашоонун канча кыйын кыстоосуна тике карап, өмүр максатын татыктуу аткара билген. «Нерсенин нагыз сынын көз менен эмес, көкүрөк менен, жүрөк, акыл-ой менен көрөт. Дүйнөлүк маданиятта «көз жана көкүрөк» темасы көп кездешет. Сын бериш үчүн табият берген көздөн тышкары көкүрөктүн көзү болушу абзел. Аны тарбиялаш, көндүрүш, үйрөтүш, дүрбү сымал бурап-бурап тууралаш талап этилет» [4; 137]. Улуу акын Тоголок Молдо жогоруда айтылган көкүрөк көзүн тарбиялап турган адам болсо керек. Анткени акылмандуулукту даңазалаган «Талым кыз менен Көбөктүн айтышы», «Кем-

чонтой» поэмалары аркылуу жаштарды акылдуу болууга, илим-билимге чакырып жатса, «Жер жана анын балдары» поэмасы аркылуу табият көрүнүштөрүнүн артыкчылыктарын берүү менен ынтымакка чакыруу идеяларын айтуу ар адамдын колунан келе бербеген иш эле деп айтсак туура болор.

Улуу акындын «Талым кыз менен Көбөктүн айтышы» чыгармасы буга чейин өтүлгөн. Анда да эки жаш адамдын акылды даңазалоосу табышмактуу айтыштын негизин түзүп, Талым кыздын татаал суроолоруна Көбөк чоң не бир керемет жооп тапканына студенттер күбө болушкан. «Кемчонтой» поэмасы жаңы тема катары өтүлөт. Алгач студенттер үйдөн окуп келген поэманын сюжетин баяндап беришет. Сабактын ушул учурунда окуянын катарын топтор арасында чынжырча түрүндө айтып берүү да алгылыктуу деп ойлойбуз. Ар бир топ поэмадагы окуянын бир бөлүгүн айтса, андан кийинки топ аны улантып кетет. Мисалы, 1-топтогу окуучу Кемчонтойдун ким экендигин жана анын Багдагүлгө үйлөнүшүн айтып берсе, 2-топ Багдагүлдүн атасынын үйүнө кетип, Чонтой аны алып келмекчи болгонун айтып берет. Ал эми 3-топ негизги окуяны: Чонтойдун адашканын, таяк жегенин түшүндүрүп бергени жакшы. Бул студенттердин бири-бирин угуп, анализдеп окуусуна да шарт түзөт. Поэманын сюжети айтылып бүткөндөн кийин мугалим алдын ала даярдалган кейстерди таркатат.

Интерактивдүү усулдардын ичинде «Кейс менен окутуу» (кейс-стади усулун көп окутуучулар пайдалана беришпейт. Анткени бул бир аз татаалдык менен ойлонулуп түзүлө турган кейстерден тургандыктан, мугалимдин өтө кылдат иштеши талап кылынат.

Кейс-методунун негизги максатына кесиптик билим берүүнүн натыйжалуу болушу үчүн, окуу процессине студенттердеги кызыгууну күчөтүү үчүн, алардын ар түрдүү турмуштук жагдайларды талдоо көндүмдөрүн калыптандыруу кирет.

Мындан тышкары студент ар түрдүү көз караштарды сынчыл баалоо, өзүнө да баа берүү көндүмдөрүнө ээ болот. Усулчулар кейстердин практикалык жана үйрөтүүчү түрлөрүн белгилеп жүрүшөт. Студенттер кырдаалды аныктап, көйгөйлөрдү талкуулап, мүмкүн болгон чечимдерди сунушташат жана анын ичинен бирөөн тандашат. Кейстер болгон фактынын негизинде же реалдуу кырдаалга жараша түзүлөт. Кейстерди таркатуудан мурда анын иштөө эрежесин

түшүндүрүү керек. Кейстер менен иштөөдө окуучулар башка маалыматтарды Бул усулда студенттер топ ичинде көйгөйлөрдү чечүүдө биргелешип иштейт. Берилген көйгөй аркылуу окуучуларда реалдуу турмушка даярдоо ишке ашат.

Кейске бир мисал: «Кадимки эле кыргыз айылдарынын биринде Жапар аттуу жигит жашады. Ал мектепте жакшы окуду. Үйдөгү ата-энесинин жана бир туугандарынын мамилеси ал үчүн оор болчу. Анткени атасы аны бир гана мансап күткөн чоң кызматтагы адам катары элестетчү. Апасы болсо башка нерсени айткысы келсе да, атасынын сөзүнө унчукпай баш ийип, баласына өзүнүн ой-пикирин билдире алчу эмес. Бир туугандары Жапарды дайыма «бошсун, жеминди ар кимге жедире бербей» деп үйрөтүп чоңойтушту. Классташтары да аны кези келе калганда кемсинте сүйлөп, жакшы окуганы менен өзүнүн позициясында тура албаганы үчүн, тартынчаактыгы үчүн бир топ ур тепкиге алышкан.

Университетке өткөн кезде Жапар шаарга келип, өзүн коргоо реакциясын көрсөтө баштады. Көрсө, адамдарга мүнөзүнө карата эмес, коомдо ээлеген кызматына жараша мамиле кылганда баары башка нукка бурулат тура деп ойлоп калды. Ошентип, университеттен ал таптакыр башка адам болуп чыга келди. Чоңураак кызматтагыларга, мансабы кызматы бар адамдарга жагынып, ал эми жөнөкөй, карапайым адамдарды басынтып мамиле кылган жигит болуп өзгөрдү. Окуу жайды бүткөндөн кийин жакшы кызматка орношту. Жетекчиси Акылбек Токторович анын иш билгилигин эмес, жагымпоз мамилесин, конвертке салып берген акчаларын жакшы көрүп калды. Алар иштеген чоң ишканада мамлекеттик ири проект менен иштөөгө туура келип калганда, ишканадагы Семетей Насырович бул экөөнүн чекесине чыккан чыйкандай эле көрүнүп калды. Анткени жетекчиликтин көптөгөн былык иштерин ашкерелеп, бетине айтып жүргөн курч жигиттердин бири эле. Ал эми бул долбоордон миллиондогон акчаларды өзүнө кымырып алса болот. Акчаң болсо, баары болот эмеспи. Чет өлкөдө саякаттоо, кымбат унааларда жүрүү, чоң шөкөттөлгөн ак сарайда жашоо кимге жакпасын. А Семетей деген неме качан болсо, бут тосот да жүрөт. Адатынча Акылбек Токторович менен Жапардын ири долбоордон жең ичинен жеп алганын билип калды. Эми эмне болот? Акылбек Токторович Семетей Насыровичтен кантип арылууну түнү менен ойлонуп чыкты. Семетей ишке жөнөгөндө алдынан

туура токтотулган машина менен авария уюштуруп, анын көзүн тазаламак болду. Бул ишинде ага Жапар жардам берет деп ойлоду. Эртең ишке барып эле Жапарга айтам деген Акылбек Токторович мамык диванда жатып уктап кетти. Бирок ал эртеси окуя чукул жакка өзгөрөрүн билген жок.

Суроо: Бул окуяда кемчонтойчулук барбы? Кемчонтой бир гана акылы жок акмак адамдар болубу же арабызда жүргөн адамдардан да Кемчонтойго окшогондор барбы? Окуя эртеси кандайча аяктады деп ойлойсуңар?

Мугалим мындан башка да түзгөн кейстер менен балдарды анализдегенге багыттаса болот. Андан ары балдарга ата-энесин таштап кеткен кайрымсыз балдардын кылганы акылдуулукка жатабы деген суроону узатса болот. Бул кемчонтойлукпу же эмне? деп суроо берсе болот. Балдарга ушундай көйгөйлүү окуялар боюнча кейс түзгүлө деген тапшырманы

берсек, креативдүү ойлонгон, мыкты окуган балдар бул тапшырманы аткара алат. Натыйжада ушул усул аркылуу чыгарманы мыкты деңгээлде окута алабыз.

Адабияттар:

1. Алыбаев У. «Токтогул менен Тоголок Молдонун чыгармаларындагы патриоттук идеялар» «Мугалимдерге жардам» журналы. - Фрунзе, 1953. - 6-16-бб.
2. Ибраимова Ж.Т. «Тоголок Молдонун чыгармаларын интерактивдүү окутуу жана анын жолдору» КГЮА «Вестник» 13.2014.198. - 201-бет.
3. presskg.com/tusuu/10/120.
4. Бөкөшов Ж. «Окуя өтөт, ой калат». - Бишкек, 2013. - 137-б.
5. Тайтелиев Ч.А. «Кыргыз адабиятын окутуу методикасынын илим катары калыптануу, өнүгүү процессинин «Эл агартуу» журналында чагылдырылышы». / Журнал «Известия вузов Кыргызстана», №7. - Бишкек - 2015. - 16-б.

Рецензент: к.пед.н., доцент Мондошов Ш.Н.